ΑΣΤΗΡ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

«Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε».

Ἔτος 76ον ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, 1940. Ἀριθ. 8

ΤΟ ΜΥΡΟΝ ΤΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

«Ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστον μύρου, νάρδου καθαρᾶς πολυτίμου, καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, ἔχυσε τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ».
(Μάρκ. ιδ'. 3)

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εὑρίσκεται εἰς τὴν Βηθανίαν. Φιλοξενεῖται μετὰ τῶν μαθητῶν Του εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος. Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Σίμων, ὁ ὁποῖος ἔχει προσκαλέσει τὸν Διδάσκαλον εἰς δεῖπνον; Εἶναι Σίμων ὁ λεπρός. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔφερε, διότι ἔτσι ἦτο γνωστός: Σίμων ὁ λεπρός. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον λεπρός. Ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον φιλοξενεῖ ἀπόψε, τὸν εἶχεν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν λέπραν του. Δὲν τὸν ἀποστρέφονται πλέον οἱ ἄνθρωποι τὸν Σίμωνα· τρέχουν πρὸς αὐτόν. Εἶναι εὐκατάστατος καὶ ἡ οἰκία του ἔχει καταστῆ κέντρον φιλοξενίας. Μεταξὺ τῶν πολλῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται, παρουσιάζεται καὶ μία γυνὴ κρατοῦσα εἰς τὰς χεῖρας της ἀλάβαστρον, μικρὸν δοχεῖον, πλῆρες ἀπὸ μῦρον πολύτιμον, νάρδον καθαράν. Μέσα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος συντελεῖται κάτι, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν ὅτι θὰ ἀποτελέσῃ μνημόσυνον αἰώνιον τῆς γυναικὸς ἐκείνης. Εἶναι τὸ μνημόσυνον μιᾶς συντετριμμένης καρδίας, ἡ ὁποία ἔμαθε νὰ εὐγνωμονῇ τὸν Εὐεργέτην της.

Ὁ Ἰησοῦς κάθηται εἰς τὴν τράπεζαν, ἢ μᾶλλον, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶναι ἀνακεκλιμένος. Πέριξ του παρακάθηνται οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ φίλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀναστηθεὶς Λάζαρος. Κρατοῦσα τὸ ἀλάβαστρον, ἡ γυνὴ προχωρεῖ πρὸς τὸν Ἰησοῦν μὲ τὸ βλέμμα της προσηλωμένον ἐπάνω Του. Σιωπηλή, μὲ βῆμα σταθερόν, χωρὶς νὰ προσέχῃ τί θὰ εἴπουν οἱ ἄλλοι διὰ τὸ διάβημά της, στέκει πλησίον εἰς τὸν Σωτῆρα. Ποία εἶναι; Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, διηγούμενος τὴν σκηνὴν αὐτὴν (κεφ. ιβ'. 3), λέγει ὅτι εἶναι ἡ Μαρία ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου. Ὁ Λουκᾶς, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομά της, μᾶς λέγει ὅτι ἦτο μία ἁμαρτωλή. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι καὶ εἰς ἄλλην περίστασιν ὁ Κύριος ἔγεινεν ἀντικείμενον παρομοίων ἐκδηλώσεων.

Χωρὶς χρονοτριβὴν ἡ γυνὴ συντρίβει τὸ στόμιον τοῦ ἀλαβάστρου της καὶ χύνει τὸ ἀρωματῶδες περιεχόμενόν του εἰς τὰ μαλλιὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἡ ἀτμόσφαιρα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος μετεβλήθη. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἡ δυσοσμία τῆς λέπρας, τώρα εὐωδιάζει ἡ πολύτιμος νάρδος. Ὁ Ἰησοῦς ἐπιδοκιμάζει τὴν πρᾶξιν τῆς γυναικὸς καὶ τὴν ἐπαινεῖ. Τὸ μῦρον, τὸ ὁποῖον ἐκχύνει εἰς τὴν κεφαλήν Του, εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς εὐγνωμοσύνης της: εἶναι τὸ μῦρον τῆς εὐγνωμοσύνης. Θέλει μὲ αὐτὸν τὸν ζωηρόν, ἀλλὰ καὶ

συγκινητικὸν τρόπον νὰ ἐκφράσῃ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας της πρὸς τὸν Εὐεργέτην της. Δὲν ἔρχεται νὰ ἐκλιπαρήσῃ τὸν Χριστὸν μὲ τὰ δάκρυά της καὶ μὲ τὸ μύρον της, διὰ νὰ λάβῃ καθαρισμὸν καὶ συγχώρησιν. Ὅλα τὰ μύρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἐὰν διέθετε, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τὸν καθαρισμὸν τῆς ψυχῆς της. Διὰ τὸν καθαρισμὸν αὐτὸν ἐπρόκειτο νὰ χυθῇ ὄχι μύρον ἀλλ᾿ αἷμα—τὸ πολύτιμον αἷμα τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ᾿ εἶναι φανερὸν ὅτι εἶχε λάβει τὴν λύτρωσίν της. Ὄχι, δὲν ἤρχετο διὰ συγκινήσῃ ἀλλὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ διὰ κάτι ποῦ ἔχει ἤδη λάβει. Ἐγνώρισε τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Ἐγνώρισε τὴν ζωογόνον δύναμίν Του. Καὶ ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἀγάπης Του ἡ ζωή της εἶχε μεταβληθῆ. Ἐὰν ὁ Σίμων, ὅστις φιλοξενεῖ τὸν Διδάσκαλον, εἶχεν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν λέπραν τοῦ σώματός του, ἐκείνη ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν λέπραν τῆς ψυχῆς. Ἀναγνωρίζει τὸν Σωτῆρά της καὶ διὰ τῆς πράξεώς της ἐκδηλόνει πρὸς Αὐτὸν ὅλα τὰ θερμὰ αἰσθήματα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς ἀγάπης.

Πόσα ἔχει νὰ μᾶς διδάξῃ ἡ γυνὴ ἐκείνη τῆς Βηθανίας μὲ τὸ μύρον τῆς εὐγνωμοσύνης της! Μήπως εἶναι ἡ μόνη ψυχή, τὴν ὁποίαν εὐηργέτησεν ὁ Κύριος; Μήπως μόνη αὐτὴ ἐγνώρισε τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ; Δὲν ἐλάβομεν καὶ ἡμεῖς τὸν καθαρισμόν μας ἀπὸ τὴν λέπραν τῆς ἁμαρτίας; Ἐὰν δὲν τὸν ἐλάβομεν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἡμᾶς, διότι Ἐκεῖνος μᾶς περιμένει. Εἶναι ἕτοιμος νὰ δώσῃ εἰς τὴν ψυχήν μας ἀπαλλαγὴν καὶ ἐλευθερίαν. Εἰς τὸν βαρὺν σταυρόν, τὸν ὁποῖον σηκώνει εἰς τοὺς ὤμους Του, βαδίζων πρὸς τὸν Γολγοθᾶν, ἔχει ὁ καθείς μας τὴν μερίδα του. Καὶ ἐὰν ὄντως ἐγνωρίσαμεν ὅτι Αὐτὸς πράγματι «τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐβάστασεν ἐπὶ τοῦ ξύλου», πῶς δὲν ἐρχόμεθα νὰ ἐκδηλώσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν μας;

Συμφώνως μὲ τὴν διήγησιν τοῦ Ἰωάννου, καθὼς ἤδη ἀνέφερα, ἡ γυνὴ ἦτο ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, ἡ Μαρία. Εἶχε λοιπὸν ἰδιαιτέρους λόγους νὰ εὐγνωμονῇ τὸν Σωτῆρα. Ἐκεῖ πλησίον εὑρίσκεται ὁ ἀδελφός της, τὸν ὁποῖον Ἐκεῖνος ἐπανέφερεν ἐν τὴν ζωὴν ἐκ τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡμεῖς δὲν ἐγνωρίσαμεν ὅτι Αὐτὸς εἶναι ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ζωή; Ὄχι μόνον διότι μᾶς ἀνέστησεν ἐκ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ διότι μᾶς ἔδωκε τὴν βεβαιότητα ὅτι ὅλοι οἱ προσφιλεῖς μας, οἵτινες ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ, θὰ ἀναστηθοῦν μίαν ἡμέραν. Ὅπως ὁ Λάζαρος ἤκουσε τὴν φωνήν Του καὶ ἐξύπνησεν, οὕτω μίαν ἡμέραν θὰ ἀναστηθοῦν μὲ τὰ νέα των πνευματικὰ καὶ ἄφθαρτα σώματα, διὰ νὰ τοὺς συναντήσωμεν καὶ πάλιν καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς παρουσίας των.

Ὦ! πόσους λόγους ἔχομεν νὰ δείξωμεν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Σωτῆρα! Τὸ πλέον ἀχάριστον πλάσμα εἰς τὸν κόσμον εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Καὶ τὸν μεγαλείτερον βαθμὸν τῆς ἀχαριστίας δεικνύει πρὸς τὸν μεγαλείτερον Εὐεργέτην του —τὸν Θεόν. Ἀναπνέομεν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀέρα, ζῶμεν καὶ τρεφόμεθα ἀπὸ ὅσα Ἐκεῖνος μᾶς χαρίζει, ἀλλὰ πόσοι σκέπτονται νὰ Τὸν εὐχαριστήσουν; «Υἱοὺς ἔθρεψα καὶ ὕψωσα ἀλλ᾿ αὐτοὶ ἀπεστάτησαν ἀπ᾿ ἐμοῦ...». «Ὁ βοῦς γνωρίζει τὸν κτήτορα αὐτοῦ καὶ ὁ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ὁ Ἰσραὴλ δὲν γνωρίζει, ὁ λαός μου δὲν ἐννοεῖ...».

Πόσον θὰ ἤλλαζεν ὄψιν ὁ κόσμος, ἐὰν ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐγνωμόνων ἀνθρώπων. Ἀντὶ τῆς δυσοσμίας τῶν ἐκδικήσεων καὶ τοῦ μίσους, τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν πολέμων, οἵτινες ἔχουν κορέσει τὴν ἀτμόσφαιραν, θὰ ἦτο σκορπισμένον τὸ μύρον τῆς εὐγνωμοσύνης, ἡ εὐωδία τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ.

* * *

Ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς γυναικὸς τοῦ Εὐαγγελίου ἦτο ***εὐγνωμοσύνη θυσίας.*** Ἐθυσίασε διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της πρὸς τὸν Χριστόν. Ὅ,τι πολύτιμον εἶχε, τὸ ἔφερε νὰ τὸ διαθέσῃ διὰ τὸν Κύριόν της. «Ὅ,τι ἠδύνατο αὕτη ἔπραξε!» Θὰ ἠμποροῦσεν ἆρά γε ὁ Κύριος νὰ εἴπῃ καὶ δι᾿ ἡμᾶς τὸ ἴδιον; Ἐκάμομεν ἆρά γε πάντοτε ὅ,τι ἦτο δυνατὸν εἰς ἡμᾶς νὰ κάμωμεν; Συνήθως προσπαθοῦμεν νὰ κάμωμεν τὸ ὀλιγώτερον, ποῦ δυνάμεθα — νὰ «πάρωμεν τὴν βάσιν», νὰ κρατήσωμεν τὰ προσχήματα. Αὐτὸ δὲν εἶναι εὐγνωμοσύνη. Ἡ εὐγνωμοσύνη, τὴν ὁποίαν περιμένει ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἐκείνους οἵτινες ἐγνώρισαν τὴν ἀγάπην Του, εἶναι εὐγνωμοσύνη θυσίας. Τοιαύτη ἦτο ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς Μαρίας. Ὁ Ἰούδας ἐξετίμησε τὸ μύρον ὡς ἀξίας 300 δηναρίων—ποσὸν δηλ. ἴσον πρὸς ἐννέα πρίπου χρυσᾶς ἀγγλικὰς λίρας. Ἀλλὰ καμμία θυσία δὲν εἶναι περιττὴ διὰ τὸν Χριστόν. Ὅ,τι πολύτιμον εἶχε, τὸ προσέφερεν. Ἐκύτταξε μέσα εἰς τὸ κομπόδεμά της, ἔψαξε μέσα εἰς τὸ ντουλάπι της καὶ τὸ κρυμμένον ἐκεῖνο σφραγισμένον ἀλάβαστον ἦτο τὸ ἐκλεκτότερον καὶ πολυτιμότερόν της. Μόνον οἱ μικρόψυχοι διστάζουν νὰ θυσιάσουν. Δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν τὸ ἂν ἤμεθα πλούσιοι ἢ πτωχοί. Σημασίαν ἔχει τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας. Ὑπάρχουν πλούσιοι τοῦ κόσμου τούτου, οἱ ὁποῖοι εἶναι πτωχότατοι τὴν καρδίαν, καὶ ὑπάρχουν πτωχοί, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ. Παύλου, «πολλοὺς πλουτίζοντες». Ἡ πλουσία μεταδοτικὴ καρδία εἶναι ἡ εὐγνώμων καρδία.

Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος: «Ἐὰν καὶ ἡμεῖς εὑρισκόμεθα εἰς τὴν θέσιν τῆς Μαρίας, ἐὰν εἴχαμεν ἐνώπιόν μας αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν, θὰ ἤμεθα πρόθυμοι νὰ φέρωμεν τὸ μύρον μας καὶ μὲ αὐτὸ νὰ ἀλείψωμεν καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας Του· ἀλλὰ ποῦ νὰ εὕρωμεν τώρα τὸν Ἰησοῦν;» Ἀγαπητοί μου, ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν. Ὁ πόνος ὅλων τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἰδικός Του πόνος. Αἱ πληγαὶ τῶν πασχόντων εἶναι ἰδικαί Του πληγαί. «Ἐφ᾿ ὅσον ἐποιήσατε εἰς ἕνα τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίσχων, εἰς ἐμὲ ἐποιήσατε..». Οἱανδήποτε ἑρμηνείαν καὶ ἂν δώσωμεν εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι μᾶς προσκαλοῦν νὰ ἀσκήσωμεν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας. Διατί νὰ μὴ φέρωμεν τὸ μύρον μας, τὴν εὐγνωμοσύνην μας, καὶ νὰ τὴν ἀποδείξωμεν διὰ τῆς ἀγάπης; Καὶ πρὸ πάντων πῶς θὰ δείξωμεν τὴν ἀγάπην μας πρὸς τὸν Χριστόν, ἐὰν δὲν θυσιάζωμεν ἐκ τῶν πολυτίμων μας διὰ νὰ φέρωμεν τὴν γνῶσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀγνοούντων αὐτό; Ποῦ ἔχεις κρυμμένην τὴν πολύτιμον νάρδον σου; Φέρε νὰ τὴν προσφέρῃς διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν Βασιλείαν Του! Μὴ λυπηθῇς τὸ ἀλάβαστρον. Μὴ στενοχωρηθῇς διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ μύρου. Χυμένον εἰς τὰ πόδια τοῦ Κυρίου, θὰ ἔχῃ μεγαλειτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὸ νὰ ἦναι σφραγισμένον καὶ κλεισμένον εἰς τὸ ἑρμάριόν σου.

Εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς γυναικὸς διακρίνομεν ***τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσίν της***. Ἡ εὐγνωμοσύνη της εἶναι εὐγνωμοσύνη, ἡ ὁποία λαμβάνει χαρακτῆρα ***δημοσίας ὁμολογίας***. Μὲ τὸν τρόπον, ποῦ ἔρχεται νὰ περιχύσῃ τὸ πολύτιμον μύρον της, ἡ Μαρία διαδηλόνει τὴν πεποίθησίν της ὅτι δι᾽ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ κεχρισμένος τοῦ Θεοῦ, ὁ Μεσσίας, ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριός της. Θὰ ἐκτιμήσωμεν περισσότερον τὸ γεγονὸς αὐτό, ἂν συλλογισθῶμεν τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγένετο ἡ ὁμολογία της. Βέβαια εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο διὰ τὸν Ἰησοῦν θερμή, φιλική. Ἔξω ὅμως συνέβαινε τὸ ἀντίθετον. Τὰ «ὡσαννὰ» εἶχον σβύσει καὶ ὁ εὔπιστος ὄχλος εἶχε διαλυθῆ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ, οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἔπλεκον διαφόρους μηχανορραφίας καὶ μὲ μῖσος ἐμελέτων πῶς νὰ ἐξοντώσουν τὸν ἐπικίνδυνον λαοπλάνον. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῶν θλίψεων, ὁ ἀνυπεράσπιστος ἀμνός, ὁ ὁποῖος βαδίζει πρὸς τὴν σφαγὴν ἄφωνος. Ἀλλ᾽ ἡ Μαρία βλέπει ἐν τῷ προσώπῳ Του ὄχι μόνον τὸν Εὐεργέτην καὶ Σωτῆρά της, ἀλλὰ καὶ τὸν Κύριον καὶ Βασιλέα της. Καθὼς χύνει τὸ μῦρον, ἡ ψυχή της ψιθυρίζει: «Σὺ εἶσαι ὁ Βασιλεύς μου. Σὺ εἶσαι ὁ Κύριός μου. Σὲ τιμῶ ὡς τὸν Μεσσίαν μου. Μὲ ἔσωσας. Μὲ ἀνεβίβασες ἀπὸ τὸν λάκκον τῆς ταλαιπωρίας. Ἔθεσας τοὺς πόδας μου ἔξω ἀπὸ τὸν βορβορώδη πηλὸν τῆς ἁμαρτίας. Ὅπως ἐγὼ συνέτριψα τὸ ἀλάβαστρον, Σύ, Διδάσκαλέ μου, συνέτριψας τὴν καρδίαν μου. Ἡ ψυχή μου ἐπλημμύρισεν ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς Θείας ἀγάπης Σου. Τὸ ὄνομα Σου εἶναι πλέον δι᾽ ἐμὲ ὡς μύρον ἐκκεχυμένον· εὐωδιάζουσι πάντα τὰ ἱμάτιά Σου... (Ψαλ. με΄. 8). Εἶσαι δι᾽ ἐμὲ τὸ ἄνθος τοῦ Σαρὼν καὶ τὸ κρῖνον τῶν κοιλάδων. Γνωρίζω ὅτι μὲ ἀγαπᾷς καὶ θὰ μὲ ἀγαπᾶς μέχρι τέλους. Καὶ ἐνῷ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνέρχονται διὰ νὰ σκεφθοῦν πῶς θὰ Σὲ φονεύσουν, ἐνῷ τὸ σκοτεινὸν σύννεφον τῆς προδοσίας πλανᾶται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰούδα, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται πλέκουν τὸν ἀκάνθινον στέφανον καὶ ἑτοιμάζουν τὴν ψευδῆ πορφύραν, ἐνῷ καρφόνωνται τὰ ξύλα τοῦ Σταυροῦ Σου, ἐγὼ γονατίζω καὶ Σὲ ὁμολογῶ ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὡς Βασιλέα μου. Ἄλλος δὲν θὰ καθήσῃ πλέον εἰς τὸν θρόνον τῆς ψυχῆς μου. Διὰ τοὺς οἰκοδομοῦντας εἶσαι ὁ λίθος τοῦ προσκόμματος. Δι᾽ἐμὲ εἶσαι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον θὰ στηριχθῶ, εἶσαι ἡ πέτρα ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναβλύζει τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς...».

Ὁ κόσμος οὔτε ἤλλαξεν, οὔτε θὰ ἀλλάξῃ στάσιν ἀπέναντι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ ἴδιος ἀποστάτης κόσμος, ὁ ὁποῖος διώκει τὴν ἀλήθειαν, ἡ ὁποία τὸν ἐλέγχει. Τὸ σκότος εἶναι πολὺ ζοφερὸν εἰς τὰς ἡμέρας μας. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πονηροῦ μαίνονται. Δὲν θὰ φιλοτιμηθῶμεν μετὰ παρρησίας νὰ ὁμολογήσωμεν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ἐκχύσωμεν τὸ μύρον τῆς εὐγνωμοσύνης μας;

Μιχ. Β. Κυριακάκης.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΕΠΟΙΘΗΣΙΣ

«Τίς θέλει ἐγκαλέσει τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ; Θεὸς [εἶναι] ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς [εἶναι] ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναστάς, ὅστις καὶ εἶναι ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὅστις καὶ μεσιτεύει ὑπὲρ ἡμῶν». (Ρωμ. η'. 34).

Εἰς τὸ ἐδάφιον τοῦτο βλέπομεν τοὺς τέσσαρας θαυμασίους στύλους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστιανὸς στηρίζει τὴν πεποίθησιν καὶ τὴν ἐλπίδα του. Ἕκαστος τῶν στύλων τούτων εἶναι αὐτὸς καὶ μόνος ἀρκετὰ δυνατὸς νὰ βαστάσῃ ὅλον τὸ βάρος τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς μεγαλειτέραν ἡμῶν παρηγορίαν καὶ βεβαιότητα, τὸ Θεῖον Πνεῦμα διὰ στόματος τοῦ Ἀποστόλου μᾶς παρέχει τὴν τετραπλῆν αὐτὴν διαβεβαίωσιν. Καὶ τοῦτο διότι γνωρίζει τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης πίστεως, τὴν ὁποίαν τόσον τεχνηέντως ἐκμεταλλεύεται ὁ Ἐχθρὸς τῶν ψυχῶν, προσπαθῶν νὰ κλονίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην μας πρὸς τὸν Θεόν,

Λάβετε ἓν κομμάτι χονδροῦ σχοινίου· ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ἢ τέσσαρα λεπτότερα σχοινία συνεστριμμένα. Κάθε ἓν ἀπὸ τὰ λεπτότερα αὐτὰ σχοινία εἶναι τέλειον καὶ δύναται νὰ ἀνθέξῃ εἰς μέγα βάρος· ἀλλὰ διὰ ἀπόλυτον ἀσφάλειαν εἶναι τρία ἢ τέσσαρα ἐστριμμένα μαζύ. Τοιουτοτρόπως καὶ ἡ τετραπλῆ διαβεβαίωσις, ἥτις περιέχεται εἰς τὸ ὑπ' ὄψει ἐδάφιον.

Ὁ Ἀπόστολος ἐδῶ προκαλεῖ τὸν κόσμον ὁλόκληρον καὶ δίδει τέσσαρας λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ πιστὸς Χριστιανός, ὁ «ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ», δὲν δὲν δύναται νὰ κατακριθῇ—ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον Θεόν. Ὁ Χριστιανὸς δὲν δύναται νὰ κατακριθῇ:

1. ***Διότι ὁ Χριστὸς ἀπέθανε.*** Πιστεύομεν ὅτι διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θυσίας ἐπληρώθη εἰς τὸ ἀκέραιον ἡ ποινὴ τῶν ἁμαρτιῶν παντὸς πιστοῦ. Ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν, ὁ δίκαιος ὑπὲρ τῶν ἀδίκων, ἵνα μᾶς φέρῃ πρὸς τὸν Θεόν. Αὐτὸς ὁ μὴ γνωρίσας ἁμαρτίαν ἐγένετο ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτία, ἵνα ἡμεῖς γίνωμεν δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν Αὐτῷ (Β.' Κοριν, ε'. 21). Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος ὅμοιος πρὸς ἡμᾶς καθ' ὅλα, ἐκτὸς ἁμαρτίας, ἵνα δώσῃ Ἑαυτὸν ὡς ἐξιλαστήριον θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐπομένως, ἵνα «πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' Αὐτὸν μὴ ἀπόλλυται ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. γ'. 16).

2. ***Διότι ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν.*** Παρατηρήσατε ἐδῶ τὴν φρᾶσιν τοῦ Ἀποστόλου: «***μᾶλλον δὲ*** καὶ ἀναστάς». Μὲ τὰς λέξεις «μᾶλλον δὲ» ἐννοεῖ ὅτι ἂν καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἦναι ἀσφαλὴς ἐγγύησις τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἀκόμη ἀσφαλεστέρα ἐγγύησις εἶναι ἡ ἀνάστασις Αὐτοῦ. Ἡ Θεία δικαιοσύνη, ἥτις ἀπήτει αἷμα διὰ τὴν ἐξάλειψιν ἁμαρτιῶν, ἱκανοποιήθη πλήρως διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ χρέος τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου ἐπληρώθη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ «καθ' ἡμῶν χειρόγραφον» (Κολ. β'. 14), ἐξοφληθέν, ἐσχίσθη διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως Αὐτοῦ. Ὁ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθεὶς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ νεκρός· ἔπρεπε νὰ ἀναστῇ ἐκ τοῦ τάφου, ἵνα ζῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀποτελῇ τὴν ἐλπίδα τοῦ Χριστιανοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν Πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολήν του (κεφ. ε'. 10) ὁ Παῦλος λέγει: «Ἐνῷ ἤμεθα ἔτι ἁμαρτωλοί, ὁ Χριστὸς ὑπερ ἡμῶν ἀπέθανε. Πολλῷ μᾶλλον

λοιπόν, ἀφοῦ ἐδικαιώθημεν διὰ τοῦ αἵματος Αὐτοῦ... καὶ φιλιωθέντες μετὰ τοῦ Θεοῦ, θέλομεν σωθῆ διὰ τῆς ζωῆς Αὐτοῦ».

3. ***Διότι ὁ Χριστὸς κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.*** Ἡ ἐκ δεξιῶν θέσις εἶναι ἡ θέσις τῆς τιμῆς καὶ τῆς μεγαλωσύνης. Καὶ ὁ Χριστός, καθ' ἣν ὥραν ἀνελαμβάνετο ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀπεχαιρέτα τοὺς μαθητάς Του, εἶπεν: «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Ματθ. κη'. 18). Ἐκεῖ εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀντιπρόσωπος ὅλων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πιστῶν Του. Ἐνθυμεῖσθε πῶς οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου ἐζήτησάν ποτε νὰ καθήσουν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ ὁ εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ ὁ ἕτερος ἐξ ἀριστερῶν Αὐτοῦ. Σήμερον ὁλόκληρος ἡ ἐπίγειος Αὐτοῦ Ἐκκλησία ἔχει ἐξησφαλισμένην τὴν θέσιν της πλησίον τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἤτοι, ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης. Τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς σημαίνει ὅτι καὶ ὁ λαὸς Αὐτοῦ ἀπολαμβάνει τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ποῖος δύναται νὰ ἐγκαλέσῃ, δηλ. νὰ κατηγορήσῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ;

4. ***Διότι ὁ Χριστὸς μεσιτεύει ὑπὲρ αὐτοῦ (τοῦ Χριστιανοῦ).*** Ὅταν εἰς τὰς κοσμικὰς ἡμῶν ὑποθέσεις θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν κάτι, ζητοῦμεν νὰ εὕρωμεν ἕνα κατάλληλον ἄνθρωπον, ὅστις νὰ μεσολαβήσῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, νὰ μεσιτεύσῃ καὶ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεώς μας· καὶ μάλιστα, φροντίζομεν νὰ εὕρωμεν πρὸς τοῦτο εἰ δυνατὸν πρόσωπον, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑπόληψις πλησίον ἐκείνου, πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ μεσιτεύσῃ, θὰ ἦναι ἀκαταμάχητος. Καὶ ποῖον ἰσχυρότερον μεσίτην παρὰ τῷ Θεῷ δύναται νὰ εὕρῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, ὅστιςεἶναι ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κάθηται ἐκ δεξιῶν Αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη πᾶσα δύναμις καὶ ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς;

Μὲ τοιοῦτον Μεσίτην, ὅστις ἀπέθανεν ἵνα σώσῃ τοὺς ἁμαρτωλούς, ὅστις κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις καὶ ὅστις εἶναι παντοδύναμος, τί ἔχει νὰ φοβηθῇ ὁ ἀληθὴς Χριστιανός, ὅστις ἐγνώρισε τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, μετενόησε καὶ ἐστράφη ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ ζητεῖ νὰ περιπατήσῃ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος αὐτοῦ; Ποῖος δύναται νὰ τὸν συκοφαντήσῃ καὶ νὰ τὸν ἐγκαλέσῃ εἰς τὸν Θεόν, ὅταν ὁ Χριστὸς μεσιτεύῃ ὑπὲρ αὐτοῦ; Ὁ πιστὸς Χριστιανὸς δὲν φοβεῖται ἂν ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Πονηροῦ ἐγερθοῦν ἐναντίον του καὶ ζητήσουν νὰ τὸν καταρρίψουν εἰς τὴν γέενναν. Αὐτὸς γνωρίζει εἰς Ποῖον ἐπίστευσε, καὶ γνωρίζει ὅτι Ἐκεῖνος καὶ θέλει καὶ δύναται νὰ σώζῃ «εἰς τὸ παντελές», ἤτοι, τελείως, ὁλοκλήρως καὶ μέχρι τέλους, τοὺς πεποιθότας ἐπ' Αὐτόν. Γνωρίζει ὅτι «οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις οὔτε παρόντα οὔτε μέλλοντα οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος οὔτε ἄλλη τις κτίσις» δύναται νὰ χωρίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐφ' ὅσον αὐτὸς μένει πιστὸς εἰς τὸν Κύριόν του καὶ εἶναι ἡνωμένος μετ' Αὐτοῦ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀσάλευτος πεποίθησις τοῦ πιστοῦ καὶ αὐτὴν εἴθε νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ νὰ κατέχωμεν πάντες οἱ φέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ! Ἀμήν.

Κάρολος Σπώρτζων (Charles Spurgeon)

Ο ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ὑπὸ ALEXANDER BALMAIN BRUCE, D. D.
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν Γλασκώβη.

(Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ, κατ' ἐπιτομήν).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7ον

Μαθήματα θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

(συνέχεια)

III.

Περὶ τηρήσεως τοῦ Σαββάτου.

(Ματθ. ιβ'. 1—14, Μάρκ. β'. 23—γ'. 6, Λουκ. στ'. 1—11, ιγ'. 10—16, ιδ'. 1—6, Ἰωάν. ε'. 1—18, θ'. 13—17).

Κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς τηρήσεως τοῦ Σαββάτου ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταί Του ἐφείλκυσαν ἐφ' ἑαυτοὺς τὰς μομφὰς τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων. Ἕξ τοιαύτας περιπτώσεις ἀναφέρει ἡ Εὐαγγελικὴ ἱστορία· εἰς τὰς πέντε ἐκ τῶν περιπτώσεων τούτων ἡ μομφὴ ἐστράφη κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀποκλειστικῶς, εἰς τὴν ἕκτην περίπτωσιν κατηγορήθησαν οἱ μαθηταί Του ὡς βεβηλόνοντες τὴν ἱερὰν ἡμέραν.

Τὸ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ κατηγορητήριον καὶ εἰς τὰς πέντε περιπτώσεις ἦτο ὁμοιόμορφον: Ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἐνήργησε θεραπείας ἀνθρώπων σωματικῶς πασχόντων—ἑνὸς παραλυτικοῦ, ἑνὸς τυφλοῦ, ἑνὸς ὑδρωπικοῦ, ἑνὸς ἔχοντος χεῖρα ξηρὰν καὶ μιᾶς γυναικὸς «συγκυπτούσης» ἐκ 18-ετοῦς ἀσθενείας. Ἡ κατὰ τῶν μαθητῶν μομφὴ ἦτο ὅτι, ἐνῷ ἐπορεύοντο διὰ τῶν σπαρτῶν ἐν Σαββάτῳ, πεινάσαντες ἀνέσπασαν ὀλίγους στάχεις, τοὺς ὁποίους ἔτριψαν μὲ τὰς χεῖράς των καὶ ἔφαγον. Τοῦτο ἐπετρέπετο ὑπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου (Δευτερονόμ. κγ'. 25), ἀλλὰ κατὰ τοὺς Φαρισαίους ἀπετέλει παράβασιν τοῦ Σαββάτου, διότι ἡ μὲν ἀνάσπασις στάχεων ἦτο κατ' οὐσίαν θερισμός, τὸ δὲ τρίψιμον αὐτῶν ἦτο κατ' οὐσίαν ἀλώνισμα! ἤτοι, ***ἐργασία,*** καὶ πᾶν εἶδος ἐργασίας ἀπηγορεύετο ἐν Σαββάτῳ.

Δυσκολεύεται ἀληθῶς κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ πῶς αἱ ὡς ἄνω περιπτώσεις ἠδύναντο σοβαρῶς νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς παραβάσεις τῆς Σαββατικῆς ἀργίας. Θὰ ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ δεχθῶμεν ἐν μέρει τὴν ἔνστασιν τοῦ ἀρχισυναγώγου, ὅστις ἠγανάκτησε διὰ τὴν θεραπείαν τῆς πασχούσης γυναικὸς ἐν τῇ συναγωγῇ: «Ἕξ ἡμέραι εἶναι, ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι· ἐν ταύταις οὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε καὶ μὴ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου» (Λουκ. ιγ'. 14)· ἡ ἐν λόγῳ γυνὴ ἔπασχε δεκαοκτὼ ὅλα ἔτη, ἠδύνατο ἑπομένως νὰ ἀναμείνῃ ἀκόμη μίαν ἡμέραν! Ἀλλὰ κατὰ ποίαν λογικὴν ἠδύναντο νὰ κατηγορηθοῦν οἱ μαθηταί, διότι ἐν Σαββάτῳ ἔφαγον ὀλίγα ἀστάχυα;

Οἱ Φαρισαῖοι βεβαίως ἦσαν συνεπεῖς εἰς τὴν ἄποψίν των. Τοιαύτη στενοκέφαλος ἀκριβολογία περὶ τὴν τήρησιν τοῦ Σαββάτου ἦτο σύμφωνος μὲ ὅλας τὰς ἰδέας καὶ διδασκαλίας των—μὲ τοὺς νομοτελεστικοὺς καθαρισμούς, μὲ τὸν ἀποδεκατισμὸν τοῦ ἡδυόσμου, τοῦ ἀνήθου καὶ τοῦ κυμίνου,—τὸ διυλίζειν τὸν κώνωπα

καὶ καταπίνειν τὴν κάμηλον. Ἡ συνήθειά των ἦτο εἰς ὅλα τὰ πράγματα νὰ ἐξευτελίζουν καὶ νὰ γελοιοποιοῦν τὸν Θεῖον Νόμον διὰ τῶν ἀναριθμήτων μικροκανόνων, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισαν διὰ τὴν ἀκριβεστέραν δῆθεν τήρησιν αὐτοῦ καὶ οἱ ὁποῖοι, ἀντὶ νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Νόμου εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων, τοὐναντίον τὸν καθίστων ἐπαχθῆ καὶ ἄξιον περιφρονήσεως. Καὶ ἡ μικρολογία των αὕτη εἰς καμμίαν διάταξιν τοῦ Νόμου δὲν ἐφηρμόσθη ὑπερβολικώτερον ἢ εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν Τετάρτην Ἐντολὴν—τὴν τήρησιν τοῦ Σαββάτου.

Ἐν τούτοις, παρ' ὅλην των τὴν αὐστηρὰν ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς ὅ,τι καὶ πόρρωθεν ὡμοίαζε πρὸς ἐργασίαν ἐν Σαββάτῳ, οἱ Φαρισαῖοι ἦσαν περιέργως χαλαροὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ μιᾶς ἄλλης ἀπόψεως. Ἐνῷ αὐστηρῶς ἐτήρουν τὴν Μωσαϊκὴν ἀπαγόρευσιν πάσης μαγειρεύσεως τροφῆς ἐν Σαββάτῳ (Ἐξόδ. ιστ'. 23), ἀφ' ἑτέρου ἔκαμνον τὸ Σάββατον ἡμέραν συμποσίων καὶ καλοφαγίας, ἐπικαλούμενοι εἰς τοῦτο τὸν Νεεμίαν (κεφ. η'. 10), καὶ ἐπηύξανον οὕτω πως τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας. Εἰς ἓν μάλιστα τοιοῦτο γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν ὡς φαίνεται καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι ἐκτὸς τοῦ Ἰησοῦ, εἰς τὴν οἰκίαν τινὸς «τῶν ἀρχόντων τῶν Φαρισαίων» ἐν Σαββάτῳ, ἐξετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὴν θαυματουργικὴν θεραπείαν ἑνὸς ὑδρωπικοῦ (Λουκ. ιδ'. 1). Ἡ Ἰουδαϊκὴ αὕτη συνήθεια τοῦ συμποσιάζειν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου εἶχεν ἐξελιχθῆ μεγάλως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ὅστις τὴν καυτηριάζει ὡς ἑξῆς: «Σήμερον εἶναι τὸ Σάββατον, ὅπερ οἱ Ἰουδαῖοι τώρα διέρχονται εἰς τρυφὴν καὶ ματαιότητα· ἀπέχουσι μὲν ἀπὸ ἔντιμον ἐργασίαν, ἐπιδίδονται δὲ εἰς ἔργα μωρὰ καὶ οὐχὶ ἀρεστὰ εἰς τὸν Θεόν». Ὁμοίως ἐκφράζεται καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος.

Πόσον διάφορος τῆς μικρολογίας καὶ σχολαστικότητος τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων εἶναι ἡ ἁπλῆ ἀλλ' ὑψηλὴ περὶ Σαββάτου διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν! Πρὶν ἢ ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀπαντήσεων Αὐτοῦ πρὸς τὰς κατηγορίας τῶν Φαρισαίων περὶ ἀθετήσεως τοῦ Σαββάτου, πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἀπαντήσεις ταύτας ὁ Ἰησοῦς οὐδαμοῦ ἀμφισβητεῖ τὸ ὑποχρεωτικὸν τοῦ Σαββατικοῦ νόμου. Ἡ ὑπεράσπισίς Του κατὰ τῆς μομφῆς τῆς παραβάσεως τοῦ Σαββάτου εἶναι ἐντελῶς διάφορος τῆς ὑπερασπίσεώς Του εἰς τὸ ζήτημα τῶν νηστειῶν καὶ εἰς τὸ τῶν καθαρισμῶν. Ὡς πρὸς μὲν τὰς νηστείας, εἴδομεν ὅτι ἐδίδαξεν ὅτι ἡ νηστεία εἶναί τι τὸ προαιρετικὸν καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ νηστεύουν ἢ νὰ μὴ νηστεύουν ἀναλόγως τῆς ψυχικῆς των διαθέσεως.

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς νομοτελεστικοὺς καθαρισμούς, ἐδίδαξεν ὅτι οὗτοι ἦσαν δευτερευούσης σημασίας, καθότι ἦσαν ἁπλοῖ συμβολικοὶ τύποι ἐσωτερικῆς, πνευματικῆς καθαρότητος, γινόμενοι δὲ ὅπως ἐγίνοντο, ἔτεινον μᾶλλον εἰς τὴν παραμέλησιν τῆς πνευματικῆς καθαρότητος καὶ ἑπομένως ἔπρεπε νὰ τίθενται κατὰ μέρος ὑπ' ἐκείνων, ὅσοι ἐνδιεφέροντο διὰ τὰς μεγάλας ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς. Προκειμένου ὅμως περὶ τῶν καταγγελλομένων ὡς δῆθεν παραβάσεων τοῦ Σαββάτου, ὁ Κύριος ἡμῶν ἀντέταξε τὴν ἑξῆς ὑπεράσπισιν: «Αἱ πράξεις, τὰς ὁποίας σεῖς καταδικάζετε εἰς Ἐμὲ καὶ τοὺς μαθητάς Μου, δὲν εἶναι παραβάσεις τοῦ Νόμου κατὰ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν». Ἐδέχθη δηλαδὴ τὸ ὑποχρεωτικὸν τοῦ Νόμου ἀλλ' ἀπέκρουσε τὴν Φαρισαϊκὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ. Εἰς τοὺς σχολα-

στικοὺς περὶ Σαββάτου κανονισμοὺς τῶν Φαρισαίων ἀντέταξε τὸν μέγαν ***σκοπόν***, τὴν μεγάλην ***ἠθικὴν ἀρχήν***, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίζετο ἡ περὶ Σαββάτου Θεία ἐντολή. Καὶ ἐδίδαξεν ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην πρέπει νὰ κρίνωνται πᾶσαι αἱ περὶ Σαββάτου ἀνθρώπιναι διατάξεις, καὶ νὰ ἀπορρίπτωνται ἐκεῖναι, αἵτινες κακῶς ἡρμήνευον τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν ἢ ἐντελῶς παρεγνώριζον αὐτήν.

Τὸ κεντρικὸν σημεῖον, λοιπόν, τῆς περὶ Σαββάτου διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἦτο ὁ πρωταρχικὸς ***σκοπὸς*** τοῦ θεσμοῦ. «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον». Μὲ ἄλλας λέξεις: Ὁ προορισμὸς τοῦ Σαββάτου ἦτο νὰ ἦναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ***εὐεργέτημα***, ὄχι ***βάρος***· ἦτο ἡμέρα οὐχὶ ἀφαιρεθεῖσα αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δωρηθεῖσα εὐσπλάγχνως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ ριζικὴ αὐτὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς περὶ Σαββάτου ἀντιλήψεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τῶν Φαρισαίων συνεπάγεται καὶ ἀνάλογον διαφορὰν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς τηρήσεως τοῦ Σαββάτου. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Χριστοῦ, ὁ καλλίτερος τρόπος τηρήσεως τῆς ἁγίας ἡμέρας ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις συμβάλλει περισσότερον εἰς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματίαν εὐεξίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι, ***εἰς ὄφελος τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς του***. Συμφώνως μὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου δέον νὰ τηρῆται ἐν πνεύματι χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Πλάστην διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Αὐτοῦ πρὸς τὰ πλάσματά Του. Ἐνῷ κατὰ τὴν Φαρισαϊκὴν ἀντίληψιν, ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος τηρεῖ τὸ Σάββατον καλλίτερον, ὅστις περισσότερον καὶ ὑπερβολικώτερον ἀπέχει ἀπὸ κάθε τι δυνάμενον νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐργασία, ἀδιάφορον ποίαν ἐπίδρασιν θὰ ἔχῃ ἡ ἀποχὴ αὐτὴ ἐπὶ τῆς ἰδίας του εὐεξίας ἢ ἐπὶ τῆς εὐεξίας τῶν ἄλλων.

Συμφώνως πρὸς τὴν μεγάλην ἀρχήν, ὅτι τὸ Σάββατον, ἤτοι, ἡ ἑβδομαδιαία ἀργία, ἐθεσπίσθη διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τήρησις αὐτοῦ ἀποβλέπει εἰς δύο τινὰ—τὴν ***ἀνάπαυσιν τοῦ σώματος***, καὶ τὴν ***παρηγορίαν τῆς ψυχῆς*** διὰ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Ἐξ ἄλλου ὅμως, ἀφοῦ τὸ Σάββατον ἐγένετο, ἐθεσπίσθη, διὰ τὸν ἄνθρωπον, οἱ δύο οὗτοι σκοποὶ αὐτοῦ—τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς λατρείας—δὲν πρέπει νὰ καταντήσουν εἰς ἀκρότητας, αἵτινες θὰ καταστῶσιν ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ περὶ σωματικῆς ἀναυπαύσεως ἐντολὴ δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἀπαγορεύουσα πᾶσαν ἐργασίαν ἢ ἐνέργειαν· διότι ἡ ἀπόλυτος ἀπραξία δὲν εἶναι ἀνάπαυσις καὶ ἡ τελεία ἀποχὴ ἀπὸ παντὸς εἴδους ἐργασίας θὰ ἦτο πολλάκις ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν εὐεξίαν τῶν τε ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας. Πρέπει νὰ ἐπιτρέπωνται ***τὰ ἔργα τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ ἐλέους***· καὶ πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται οἱ αὐθαίρετοι καὶ ὑπὲρ τὸ δέον λεπτομερεῖς κανόνες περὶ τοῦ ποῖα εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα, καθότι οἱ κανόνες οὗτοι ἐνδέχεται νὰ ἦναι πολὺ διάφοροι ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀναλόγως τῶν ἀτόμων, τῶν καιρῶν καὶ τῶν περιστάσεων· ἐπίσης δὲ ἐνδέχεται ἄνθρωποι πιστῶς κρατοῦντες τὴν μεγάλην καὶ θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς τηρήσεως τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, νὰ διαφωνοῦν εἰλικρινῶς πρὸς ἀλλήλους ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας. Ἐξ ἴσου,

τὸ καθῆκον τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἁγίαν ἡμέραν δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται κατὰ τρόπον, ὅστις θὰ καταστήσῃ τὸ καθῆκον τοῦτο φορτικόν, ἀνιαρὸν καὶ μηχανικόν, ἢ θὰ ματαιώσῃ τὸν ἕτερον σκοπὸν τοῦ Σαββάτου — τὴν σωματικὴν ἀνάπαυσιν.

Οἱ Φαρισαῖοι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ ἐργασίαν ἐξώθουν τοὺς κανόνας των περὶ τηρήσεως τοῦ Σαββάτου εἰς γελοίας καὶ δεισιδαίμονας ἀκρότητας. Ἡ εἰς τοὺς κανόνας τούτους προσήλωσίς των εἶχε καταντήσει μονομανία. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμέμφθησαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς μαθητάς Του διὰ πράξεις, αἵτινες, καθὼς ἀπέδειξεν ὁ Κύριος ἡμῶν, δὲν ἦσαν παραβάσεις τοῦ Νόμου, ἐφ' ὅσον ἐτίθετο ἡ ἀρχὴ ὅτι τὸ Σάββατον ἐγένετο διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον. Ἑπομένως, ὅτι τὰ ἔργα ἀνάγκης καὶ ἐλέους ἦσαν νόμιμα καὶ ἐπιτετραμμένα ἐν Σαββάτῳ.

Εἰς τὴν ἀπολογίαν Του ὁ Κύριος ἡμῶν λαμβάνει τὰς ἀποδείξεις Του ἐκ τριῶν πηγῶν; α') Ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, β') ἐκ τῶν συνηθειῶν τῶν ἰδίων Φαρισαίων καὶ γ') ἐκ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ.

α') Ἀναφέρει ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ παράδειγμα τοῦ Δαβίδ, ὅστις ἔφαγε τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, ὅτε κατέφυγεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἱερέων ἐν τῷ Ναῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, οἵτινες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην προσέφερον διπλᾶ ὁλοκαυτώματα καὶ παρεσκεύαζον τοὺς νέους ἄρτους τῆς προθέσεως (Λευϊτ. κδ'. 5—9, Ἀριθμ. κη'. 9). Καὶ τὴν μὲν πρᾶξιν τοῦ Δαβὶδ ἀνέφερεν ὡς ἀποδεικνύουσαν ὅτι ἀπέναντι μιᾶς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης (τῆς πείνης) ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἀθετήσῃ τις μίαν διάταξιν τοῦ Νόμου. Τὴν δὲ ὑπηρεσίαν τῶν ἱερέων ἐν Σαββάτῳ ἔφερεν ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι μία ἐργασία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἀποτελεῖ παράβασιν τοῦ Σαββατικοῦ νόμου, ἀλλὰ τοὐναντίον εἶναι νόμιμος, ἐφ' ὅσον σχετίζεται μὲ τὸ Σάββατον.

β') Ἀναφέρεται εἰς τὰς συνηθείας καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Φαρισαίων. «Τίς ἐξ ὑμῶν», λέγει, «δὲν λύει ἐν τῷ σαββάτῳ τὸν βοῦν ἢ τὸν ὄνον αὐτοῦ καὶ φέρων ποτίζει; καὶ τίς ἐξ ὑμῶν, ἐὰν ὁ ὄνος ἢ ὁ βοῦς ἢ τὸ πρόβατον αὐτοῦ ἐμπέσῃ εἰς φρέαρ, δὲν θέλει εὐθὺς ἀνασύρει αὐτὸ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; Καὶ διατί πράττετε τοῦτο; Διὰ νὰ σώσητε τὴν ζωὴν ἑνὸς κτήνους. Διατί λοιπὸν καὶ ἐγὼ νὰ μὴ πράξω τὸ αὐτὸ διὰ νὰ σώσω ἢ νὰ ἀνακουφίσω ἕνα ἄνθρωπον; Μήπως ὁ ὄνος ἢ ὁ βοῦς εἶναι ὑπάρξεις πολυτιμότεραι τοῦ ἀνθρώπου;» Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἦτο ἀκαταμάχητον καὶ τὸ συμπέρασμα ἀναπόφευκτον: ὅτι δηλ. συγχωρεῖται καὶ μάλιστα ἐπιβάλλεται νὰ ***ἀγαθοεργήσῃ*** τις κατὰ τὴν ἁγίαν ἡμέραν τῆς ἀναπαύσεως. Πόσον τυφλοὶ πρέπει νὰ ἦσαν ἐκεῖνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος ἡμῶν ἠναγκάσθη νὰ ἀποδείξῃ μίαν ἀλήθειαν τόσον φανερὰν καὶ αὐτονόητον! καὶ πόσον ἦσαν ἐπιλήσμονες τοῦ ὅτι ἡ οὐσία καὶ σύνοψις ὁλοκλήρου τοῦ Θείου Νόμου εἶναι ***ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη*** καὶ ὅτι ἑπομένως καμμία νομικὴ διάταξις δὲν πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην ἀρχήν!

γ') Τὸ ἐκ τῆς ***προνοίας τοῦ Θεοῦ*** ἐπιχείρημα τοῦ Ἰησοῦ ἦτο ὅτι ὅπως ὁ

Θεὸς ἐδημιούργησε τὸ Σύμπαν καὶ τὸ συντηρεῖ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ λειτουργῇ τακτικῶς καὶ ἁρμονικῶς ὄχι μόνον κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ Σάββατον, πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῶν πλασμάτων Του, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐργάζεται εὐεργετῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι» (Ἰωάν, ε'. 17). Διὰ τοῦτο ἐπιτρέπονται κατὰ τὴν ἁγίαν ἡμέραν τὰ ἔργα τοῦ ἐλέους.

Προσθέτει δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀξιοσημείωτον φρᾶσιν; «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κύριος καὶ τοῦ Σαββάτου» (Λουκ. στ' 5). Μὲ τοῦτο βεβαίως δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ ὅτι εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ καταργήσῃ τὸ Σάββατον, τὸ εὐεργέτημα τοῦτο τῆς ἑβδομαδιαίας ἀναπαύσεως, τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διότι, ὅπως ἀλλαχοῦ λέγει, δὲν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον, ἀλλὰ νὰ τὸν «πληρώσῃ», νὰ τὸν συμπληρώσῃ. Ἡ διακήρυξις τοῦ Ἰησοῦ ὅτι εἶναι κύριος καὶ τοῦ Σαββάτου, ἤτοι, τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Θεοῦ, ἀνάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Αὐτοῦ ὡς Βασιλέως τῆς χάριτος καὶ οἰκονόμου τοῦ Θείου ἐλέους —ὅτι Αὐτὸς εἶναι ὁ ἁρμόδιος νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἀποφασίζῃ πῶς πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ἁγία ἡμέρα, ὥστε νὰ μὴ μεταβληθῇ ἀπὸ εὐεργετήματος εἰς φορτίον καὶ βάρος διὰ τὸν ἄνθρωπον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν βασιλικὸν νόμον τῆς ἀγάπης. Αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ καταργήσῃ πᾶσαν διάταξιν ἀνθρωπίνην, ἥτις θὰ παρέβλαπτε καὶ θὰ παρεμόρφωνε τὸν Θεῖον τοῦτον θεσμὸν τῆς Τετάρτης Ἐντολῆς. Ἐπίσης ἔχει τὴν ἐξουσίαν, ὡς ἐκ τοῦ μεσιτικοῦ ὑπουργήματος Αὐτοῦ, νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἁγίαν ἡμέραν ἄλλο ὄνομα ἢ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλης ἡμέρας, ὥστε νὰ περιβάλῃ αὐτὴν μὲ Χριστιανικὸν χαρακτῆρα, συνδεδεμένον μὲ ἀναμνήσεις προσφιλεῖς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν Του.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐξουσία τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Σαββάτου, καὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην οὕτως ἠννόησεν ἡ ἐπίγειος Αὐτοῦ Ἐκκλησία, ὅτε αὕτη, κατὰ τὰ παραδοθέντα ἡμῖν ἀποστολικὰ ἔθη, μετέθεσε τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἑβδόμης εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, [1] εἰς ἀνάμνησιν τοῦ χαροποιοῦ καὶ ἐνδόξου γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ ἦτο προσφι-

---

(1) Πῶς ἐγένετο ἡ μετάθεσις αὕτη δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς. Ἴσως ἐγένετο βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαισθήτως· Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς φαίνεται ὅτι οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ συνήρχοντο τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος πρὸς λατρείαν· ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ἂν ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο συγχρόνως καὶ ἡμέρα ἀργίας δι' αὐτούς, ἀφοῦ μεταξύ των ἦσαν καὶ πολλοὶ δοῦλοι, οἵτινες ἐδούλευον εἰς Ἐθνικοὺς κυρίους καὶ δὲν ἠδύναντο, καὶ ἐὰν ἤθελον, νὰ ἀπόσχουν ἀπὸ πάσης ἐργασίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐκ τούτου ἴσως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν διατὶ οἱ ἐν Τρῳάδι ἀδελφοὶ συνήρχοντο πρὸς λατρείαν τὸ ἑσπέρας καὶ ἡ λατρεία των διήρκει ἐνίοτε μέχρι τοῦ μεσονυκτίου. Πιθανὸν λοιπὸν φαίνεται ὅτι οἱ πρῶτοι ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ ἀνεπαύοντο τὴν ἑβδόμην ἡμέραν καὶ συνήρχοντο πρὸς λατρείαν τὴν ἑπομένην ἡμέραν τὸ ἑσπέρας μετὰ τὰς ἐργασίμους ὥρας. Βαθμηδὸν δὲ καθ' ὅσον οἱ μὲν ἐξ Ἰουδαίων ἀδελφοὶ ἀπέβαλλον ὁλοὲν τὰ δεσμὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν προσήλυτοι ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ ἤσκουν μεγαλειτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν συνηθειῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ τήρησις τῆς ἑβδόμης ἡμέρας ἐγκατελείφθη, ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς τηρήσεως τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ὡς ἡμέρας ἀναπαύσεως. Ἐξηκολούθησεν ὅμως ἐπί τινα χρόνον ἡ τήρησις τῆς ἑβδόμης ὡς ἡμέρας νηστείας.

λέστερον εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν ἢ τὸ παλαιότερον γεγονὸς τῆς Δημιουργίας. Ἐκλήθη δὲ ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος «Κυριακή», ἤτοι, ἡμέρα τοῦ Κυρίου.

Ἔκτοτε δὲ τηρεῖται αὕτη ὑπὸ πάντων τῶν Χριστιανῶν ὡς ἁγία ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ λατρείας, κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἤτοι, διὰ τῆς ἀποφυγῆς τῶν ἀκροτήτων καὶ τῆς Φαρισαϊκῆς αὐστηρᾶς ἀκαμψίας καὶ τῆς χαλαρότητος τῶν Σαδδουκαίων. Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἁγία ἡμέρα εἶναι πρωτίστως ἡμέρα ἀναπαύσεως σωματικῆς καὶ λατρείας τοῦ Θεοῦ, ἐπιτρεπομένου ὅμως παντὸς ἔργου γνησίας ἀνάγκης καὶ φιλανθρωπίας,

* * *

Κλείομεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμελετήσαμεν τὰ μαθήματα θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἅτινα ἐδίδαξεν ὁ Κύριος ἡμῶν τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι δι' αὐτῶν τῶν μαθημάτων οἱ μαθηταὶ ἐδιδάχθησαν μίαν ἀρετὴν πολὺ ἀναγκαίαν διὰ τοὺς ἀποστόλους μιᾶς νέας θρησκευτικῆς ὁδοῦ —***τὴν καρτερίαν καὶ τὸ θάρρος εἰς τὴν ἀπομόνωσιν.*** Ὅτε ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκλήθησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου καὶ ἀπήντησαν τόσον θαρραλέως εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ διαταγὰς τῶν ἀρχόντων, οὗτοι «ἐθαύμασαν διὰ τὴν παρρησίαν αὐτῶν καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτοὺς ὅτι ἦσαν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ» (Πράξ. δ'. 13). Φαίνεται ὅτι οἱ ἄρχοντες, οἱ καταδικάσαντες εἰς θάνατον τὸν Διδάσκαλον, ἐφρόνουν ὅτι οἱ ὀπαδοὶ Αὐτοῦ ἦσαν ἄξιοι νὰ ἐπιχειρήσουν οἱονδήποτε τόλμημα. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον. Οἱ Ἀπόστολοι εἶχον μάθει καὶ συνειθίσει ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἦναι ἀπομεμονωμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, νὰ ἦναι ἀνεξάρτητοι τῶν ἰδεῶν τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων, καὶ νὰ ἀφίστανται ἀπὸ τὰς συνηθείας τοῦ κόσμου, νὰ πράττουν δὲ τὸ ὀρθὸν ἀφόβως, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς κατακρίσεις τῶν ἀνθρώπων. (ἀκολουθεῖ).

ΣΧΕΣΕΙΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (*)

Ἀντιφάσκει ἡ Θρησκεία πρὸς τὴν Ἐπιστήμην;

Α'. *Εἰσαγωγή.*

Ὑπάρχει δυστυχῶς διαδεδομένη εἰς τὸν τόπον μας ἡ προκατάληψις, ὅτι ἡ Ἐπιστήμη δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν Θρησκείαν, ἀλλ' ὅτι συγκρούεται μὲ αὐτὴν καὶ μάλιστα τὴν ἀναιρεῖ.

Ἐπειδὴ ἡ πλάνη αὐτὴ διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται καὶ διαδίδεται, κατήντησεν ὥστε ὁ πολὺς κόσμος νὰ τὴν πιστεύῃ, εἴτε διότι δὲν ἔχει καιρὸν νὰ ἐρευνήσῃ ποία εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, εἴτε διότι δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην κατάρτισιν διὰ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς ἕνα τόσον πολύπλοκον ζήτημα.

(*) Διάλεξις δοθεῖσα τῇ 17 Μαρτίου 1940 ἐνώπιον τοῦ σωματείου «Ἑστία Νέας Σμύρνης» τοῦ ὁμωνύμου συνοικισμοῦ Ἀθηνῶν.

Καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς σοβαροὺς ἐπιστήμονας παρατηρεῖται τοιαύτη στάσις ἔναντι τῆς θρησκείας.

Θὰ ἦτο ὅμως πολὺ ἀπίθανον, ἢ μᾶλλον ἀπίστευτον, ἂν ὑπεστήριζε κανεὶς ἐξ αὐτῶν ὅτι τὴν ἀπιστίαν ἢ τὴν ὀλιγοπιστίαν του τὴν ἀπέκτησε κατόπιν τῶν ἐπιστημονικῶν του ἐρευνῶν. Διότι ἐὰν ἤθελε νὰ ἐρευνήσῃ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας του, θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀπιστία του ἤρχισεν εἰς πολὺ παλαιοτέραν ἐποχήν, ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον ἢ τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ ἀφορμὴ δὲ τῆς ἀπιστίας του ἦτο κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιστημονική. Μὲ μίαν λέξιν, ἐμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔγινεν ἄπιστος, διότι ἡ κοινωνία, τὸ περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ, εἶναι ἄπιστον ἢ ἀδιάφορον.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἔχῃ κάποιαν σχέσιν μὲ τὴν ἐπιστήμην, πάλιν ὀφείλεται ὄχι εἰς πραγματικοὺς ἐπιστημονικοὺς λόγους, ἀλλὰ εἰς μίαν βασικὴν παρεξήγησιν.

Ἐπὶ παραδείγματι, μερικοὶ ἐπιστήμονες ἰσχυρίζονται ὅτι μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸ κτῆνος, ἢ ὅτι μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Λαβουαζιὲ ἀπεδείχθη ἡ ἀφθαρσία τῆς ὕλης καὶ ἐξάγουν τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς Θεὸς Δημιουργὸς δὲν ὑπάρχει οὔτε ψυχὴ ἀθάνατος ἀλλ' ὅτι μόνον ἡ ὕλη ὑπάρχει...

Αὐτὰ τὰ δῆθεν ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἀντιφάσκουν πρὸς τὴν θρησκείαν, εἶναι κατὰ βάσιν ἐσφαλμένα διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι γίνεται σοβαρωτάτη σύγχυσις μεταξὺ ἐπιστημονικῆς ὑποθέσεως ἢ θεωρίας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι παρατηρήσεις ποῦ ἐφαρμόζονται εἰς ὡρισμένην μόνον κλίμακα φαινομένων γενικεύονται καὶ ἐξάγονται συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ ἐπιστημονικά.

Ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία διαφέρει βασικῶς ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ μὲν πρώτη ἀποτελεῖ ἁπλοῦν συλλογισμὸν ἀναπόδεικτον, ἐνῷ ἡ δευτέρα κάτι τὸ τελείως ἐξηκριβωμένον καὶ ἀποδεδειγμένον.

Τόσον ἡ θεωρία τοῦ Λαβουαζιὲ, ὅσον καὶ ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου, ἐφαρμόζονται εἰς περιωρισμένον μόνον τομέα παρατηρήσεων. Ἡ γενίκευσις ὅμως καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῶν εἰς «κοσμοθεωρίας», μὲ τὰς ὁποίας καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ἐξηγηθῇ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν γένει νὰ δοθοῦν διάφοροι φιλοσοφικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ ἐξηγήσεις, ἀποτελεῖ βαρύτατον ἐπιστημονικὸν σφάλμα, ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴν πλαστογραφίαν, ἡ ὁποία γίνεται διὰ σκοποὺς κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιστημονικούς.

Εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς διαλέξεώς μας θὰ εἴπωμεν περισσότερα ἐν σχέσει μὲ τὰς ἐπικρατούσας σήμερον ἀντιλήψεις περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου καὶ περὶ ὕλης.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι κυριωτέρα ἀφορμὴ τῆς ἐπικρατούσης πλάνης περὶ δῆθεν συγκρούσεως μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας εἶναι ἡ τάσις νὰ προσφέρωνται εἰς τὸ πολὺ κοινὸν διάφοροι ***ἐπιστημονικαὶ ὑποθέσεις*** ὡς ***δεδομένα ἐπιστημονικά,*** ὡς ἀλάνθαστοι ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα πρόκειται εἴτε περὶ συλλογισμῶν ἀναποδείκτων, εἴτε περὶ ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐφαρμόζονται εἰς ὡρισμένας μόνον περιπτώσεις.

Ὅπως λέγει σχετικῶς ὁ J. W. Sullivan εἰς τὸ ἔργον του «Limitations of Science», «καμμία ἐπιστημονικὴ ἀρχὴ δὲν εἶναι ἀπαραβίαστος. Καμμία ἐπιστημονικὴ θεωρία δὲν ὑποστηρίζεται σήμερον ὅπως ἄλλοτε μὲ θρησκευτικὴν πεποίθησιν».

Ὁ δὲ διάσημος μαθηματικὸς Ἀνρὺ Πουανκαρὲ λέγει: «Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς γρανιτώδεις ἀληθείας τῆς ἐπιστήμης, διὰ τῶν ὁποίων ἐδίδετο ἡ ἐπιστημονικὴ ἑρμηνεία τοῦ σύμπαντος, ἐδημιουργήθησαν σήμερον ρήγματα».

Β'. *Μορφὴ ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης.*

Ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καμμία σύγκρουσις μεταξὺ αὐτῶν δὲν ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, διότι ἡ σφαῖρα ἑκάστης εἶναι διάφορος, ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἑκάστη εἶναι διάφορος καὶ οἱ σκοποί των ἀκόμη διάφοροι. Ἀλλὰ καίτοι αἱ σφαῖραι αὐτῶν εἶναι διάφοροι, ἐν τούτοις ὅμως δὲν εὑρίσκονται χωρὶς ἐπαφήν τινα εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πιθανὴ καὶ πραγματικὴ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων τρόπων τῆς γνώσεως δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῶν συμπερασμάτων τῆς Ἐπιστήμης πρὸς τὰ δόγματα τῆς Θρησκείας.

Κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Boutroux [1] ἡ πιθανὴ ἀντίθεσις θεωρεῖται σήμερον μᾶλλον ψυχολογικῆς φύσεως παρὰ θεωρητικῆς ἢ δογματικῆς.

Προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν αὐτὴν διάνοιαν τὸ ἐπιστημονικὸν μαζὺ μὲ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα [2].

Τὸν ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει θρησκευτικὴν πίστιν, δὲν τὸν ἐνδιαφέρει τόσον ἂν ἡ Θρησκεία εἰς τὰ δόγματά της συμφωνῇ ἢ ὄχι μὲ τὴν Ἐπιστήμην.

Ἐκεῖνο ποῦ ἀπορρίπτει αὐτὸς ἐκ τῶν προτέρων εἶναι ἡ ***πίστις εἰς τὸ ὑπερβατικόν,*** εἰς τὴν ἀόρατον πραγματικότητα.

Κατὰ πόσον ὅμως εἶναι λογικὴ ἡ σκέψις αὐτή, θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ὅταν θὰ ἀναπτύξωμεν ὅτι ἡ Ἐπιστήμη παραδέχεται σήμερον ἀοράτους πραγματικότητας.

Ἡ μορφὴ λοιπόν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται σήμερον τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης, εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἀποκλείει τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα, ἢ τοὐναντίον ἐμποροῦν νὰ συνυπάρχουν ἀμφότερα εἰς τὴν αὐτὴν διάνοιαν;

Εἰς καταφατικὴν ἀπάντησιν ἐρωτᾶται:

Εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην νὰ ὁδηγηθῇ τις πρὸς τὴν Θρησκείαν, πρὸς τὸν Θεόν;

Διὰ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν λύσιν αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, πρέπει ν' ἀποσαφηνίσωμεν προηγουμένως τί ἐννοοῦμεν, ὅταν λέγωμεν «***Θρησκεία***» καὶ «***Ἐπιστήμη***». Ἐπίσης θὰ ἐξετάσωμεν εἰς ποίας πλάνας καὶ ὑπερβολὰς κατέληξαν οἱ

---

(1) Boutroux, Bulletin de la Société française de Philosophie, Fevrier 1909 σ. 20.
(2) Abbé Tiberghin, «La Science amène-t-elle à Dieu»? σ. 169.

ἐπιστήμονες τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις Ἐπιστήμης καὶ Θρησκείας, βασιζόμενοι εἰς τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας, καὶ πῶς αὗται σήμερον κατέρρευσαν.

Γ'. *Τί εἶναι Θρησκεία;*

Ἡ ἔννοια τῆς Θρησκείας ἔχει καθορισθῆ ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος. Καθ' ἕνας ποῦ θρησκεύει γνωρίζει τί εἶναι Θρησκεία. Συνήθως συζητοῦν δι' αὐτὴν ὅσοι δὲν πιστεύουν ἢ δὲν θέλουν νὰ πιστεύσουν.

Ὅταν λέγωμεν «***Θρησκείαν***», ἐννοοῦμεν τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς τὸ Ἄπειρον, τὸ Αἰώνιον, τὸ Ἀπόλυτον Πνεῦμα.

Ἢ ***ἀκριβέστερον,*** ἐννοοῦμεν τὴν ***ἐπικοινωνίαν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν,*** ἢ τὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοιαύτην ἐπικοινωνίαν.

Ὡς ἐκ τούτου ***τὸ ἐλάχιστον περιεχόμενον τῆς Θρησκείας,*** τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ***χωρὶς τὸ ὁποῖον*** δηλαδὴ ***δὲν ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ Θρησκεία, εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.***

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας παραδέχονται τὰς δύο αὐτὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τῆς θρησκείας, παραδέχονται βεβαίως εἰς ἕνα ὡρισμένον βαθμὸν καὶ τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν.

Ἐν τούτοις ἐκεῖνοι μόνον παραδέχονται τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν εἰς ὅλον της τὸ βάθος ὅσοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς γενικὰς αὐτὰς ἀληθείας, παραδέχονται καὶ τὰς ***εἰδικὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας,*** ἤτοι:

Τὸ θεόπνευστον τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Τὴν Θεότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ Ἔργον τῆς Λυτρώσεως, τὸ ὁποῖον ἔγινε διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα.

Τὴν Ἁγ. Τριάδα.

(ἀκολουθεῖ) ***Δημ. Ι. Μαγκριώτης,*** Δρ. Ν.

Κάποιος εἶπέ ποτε εἰς τὸν διάσημον Ἀμερικανὸν ἱεροκήρυκα Μούδη (Moody): «Ἐγὼ δὲν 'μπορῶ νὰ παραδεχθῶ τὴν Ἁγ. Γραφήν. Εἶναι γεμάτη ἀπὸ δύσκολα καὶ δυσνόητα πράγματα!» Ὁ Μούδη εἰς ἀπάντησιν τὸν ἠρώτησεν: «Ἀγαπᾷς τὰ ψάρια;»—«Πῶς; βεβαίως».—«Ὅταν τρώγῃς ψάρι, εὑρίσκεις καὶ κόκκαλα;»—«Φυσικά».—«Τὰ τρώγεις τὰ κόκκαλα;»—«Ὄχι, τὰ παραμερίζω καὶ τρώγω τὸ ψαχνό».—«Ετσι κάμνω καὶ ἐγώ, ὅταν ἀπαντῶ δυσκολίας εἰς τὴν Ἁγ. Γραφήν. Τὰς παραμερίζω καὶ χορταίνω μὲ ὅ,τι μένει!»

ΜΙΑ ΡΩΣΣΙΚΗ ΦΩΝΗ

Ὁ καθηγητὴς Φεδώρωφ, τῆς ἐν Παρισίοις Ρωσσικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, δημοσιεύει ἐνδιαφέρον ἄρθρον εἰς τὸ ἑβδομαδιαῖον δελτίον «Christian Newsletter», τὸ ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ «Συμβουλίου Χριστιανικῆς Πίστεως καὶ Ζωῆς». Ὁ κ. Φεδώρωφ θεωρεῖ τὸν παρόντα πόλεμον ὡς συνέπειαν τῶν ἁμαρτιῶν οὐχὶ ἑνὸς ἔθνους ἢ μιᾶς ὁμάδος ἐθνῶν, ἀλλ᾽ ὁλοκλήρου τῆς σημερινῆς ἀνθρωπίνης γενεᾶς. Ὁ κλονισμὸς τῶν ἠθικῶν θεμελίων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐπροχώρει ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὁλονὲν ἐπιταχυνόμενος καταστρεπτικῶς, καὶ ἔλαβε τὴν τελικήν του προώθησιν κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἔκτοτε τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης διῆλθον, τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο, ὀξὺ στάδιον κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως καὶ περιέπεσον εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἀπιστίας καὶ ἀπελπισίας, ἐκ τῆς ὁποίας τώρα ἐξηγέρθησαν εἰς μίαν ὑστάτην προσπάθειαν πρὸς φαινομενικὴν ἀνασύνταξιν, ἥτις ἀντὶ νὰ ἦναι ἡ ἀφετηρία μιᾶς νέας ζωῆς, δὲν εἶναι εἰμὴ ὁ τελικὸς σπασμὸς ἑνὸς ἐκπνέοντος πολιτισμοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὴν παλινόρθωσιν τῆς Χριστιανικῆς τάξεως τοῦ κόσμου ὡς τὸν μόνον τρόπον τῆς ἀναδημιουργίας τῆς Εὐρώπης. Ὁ πλέον ἐπιτυχὴς καὶ νικηφόρος πόλεμος αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτὸν δὲν δύναται νὰ ἐπιλύσῃ οιαδήποτε κοινωνικὰ ἢ ἠθικὰ προβλήματα καὶ θὰ μᾶς ἀφήσῃ εἰς τὴν αὐτὴν ὡς μέχρι τοῦδε ἀθλιότητα. Ἐν τούτοις, ἄνευ νικηφόρου ἐκβάσεως τοῦ παρόντος πολέμου οὐδεμία ἠθικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀνασύνταξις εἶναι δυνατή.

Ὁ πόλεμος καθιστᾷ τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ συστατικὰ τοῦ κόσμου πλέον εὔπλαστα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο κατὰ τὸ παρελθὸν ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ νικηταὶ πάντοτε καὶ κυρίως πρὸς τὸ ἴδιόν των συμφέρον, ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς γενικῆς τάξεως.

Ὁ συγγραφεὺς ἀποβλέπει εἰς μίαν συνομοσπονδίαν τῶν ἐθνῶν ὡς τὸ πλέον ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα τοῦ παρόντος πολέμου, διότι μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου μιᾶς τοιαύτης συνομοσπονδίας θὰ δύνανται τὰ μικρότερα κράτη νὰ περισώσωσι ἐν μέτρῳ τινι τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν των. Ἤδη μάλιστα ὁ πόλεμος ἤρχισε νὰ δημιουργῇ τὸν πυρῆνα μιᾶς νέας συμπολιτείας.

Ἐνῷ δὲ οἱ πόλεμοι συνήθως συνοδεύονται ὑπὸ μίσους, πλεονεξίας, φόβου καὶ ἀπελπισίας, δύνανται ἐν τούτοις νὰ ἐπιφέρουν πολὺ διάφορα ἀποτελέσματα. Διὰ τοῦ πολέμου δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἑτοιμορρόπων ἐρειπίων τῶν προσκαίρων πραγμάτων, τὰ αἰώνια πράγμάτα ἀποκαλύπτονται αἰφνιδίως ὡς διὰ τῆς λάμψεως ἀστραπῆς· καὶ ὑπὸ τὸ νέον τοῦτο φῶς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ διακρίνῃ ὡς πεπερασμένα, ἐφήμερα καὶ σχετικὰ πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ἐθεώρει ὡς ἀπόλυτα καὶ ἀσάλευτα. Διὰ τοῦτο ὁ κ. Φεδώρωφ πιστεύει ἀκραδάντως ὅτι ὁ παρὼν πόλεμος δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸν ἠθικὸν ἐκεῖνον συγκλονισμόν, ὅστις πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ προηγηθῇ μιᾶς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως καὶ μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως πραγμάτων.